

DOI: 10.35774/app2020.04.147
УДК 343.1

Петро Декайло,

старший викладач кафедри кримінального
права та процесу і правоохоронної
діяльності Західноукраїнського
національного університету

Анастасія Блащак,

студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досліджено процесуальні аспекти організації та проведення допиту неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні. Розглянуто положення чинного кримінально-процесуального законодавства щодо вимог до проведення допиту неповнолітнього в ході кримінального провадження. Особливо висвітлено особливості допиту неповнолітніх свідків, потерпілих, підозрюваних.

Ключові слова: допит, кримінальне провадження, неповнолітній, підозрюваний, свідок, потерпілий.

Декайло П., Блащак А.

Процесуальные аспекты допроса несовершеннолетних в уголовном производстве

Исследованы процессуальные аспекты организации и проведения допроса несовершеннолетних в уголовном производстве. Рассмотрены положения действующего уголовно-процессуального законодательства относительно требований к проведению допроса несовершеннолетнего в ходе уголовного производства. Отдельно освещены особенности допроса несовершеннолетних свидетелей, потерпевших, подозреваемых.

Ключевые слова: допрос, уголовное производство, несовершеннолетний, подозреваемый, свидетель, потерпевший.

Dekailo P., Blashchak A.

Procedural aspects of interrogation of minors in criminal proceedings

The article is devoted to the study of procedural aspects of the organization and interrogation of minors in criminal proceedings. The article considers the provisions of the current criminal procedural legislation on the requirements for the interrogation of a minor in criminal proceedings. The peculiarities of the interrogation of juvenile witnesses, victims, suspects are highlighted separately.

The conclusions state that interrogation as one of the most important and most frequently practiced investigative actions is a form of obtaining evidentiary information, a procedural means of forming and verifying evidence. The interrogation of minors has its own peculiarities, due to the specifics of minors as its participants. This is reflected in certain procedural features of the procedure for such actions with the participation of minors, which are regulated by the CPC of Ukraine. To achieve the most effective result of interrogation of minors, in the process of its implementation it is important to comply with procedural and psychological aspects, strict compliance with the law on preparation, conduct and recording of interrogation and taking into account mental characteristics, socio-psychological characteristics, temperament of the interrogated, observance of high moral and tactful behavior.

Keywords: interrogation, criminal proceedings, juvenile, suspect, witness, victim.

Постановка проблеми. Допит як одна з найважливіших і найчастіше практикованих слідчих дій є формою отримання доказової інформації, процесуальним засобом формування і перевірки доказів. Його суть полягає в отриманні від допитуваних (свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого) словесну інформацію про обставини злочину й інші факти, що мають значення для встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону. Про значну роль допиту як слідчої (розшукової) дії свідчать дані вивчення слідчої практики і проведеного анкетування: на провадження всіх видів допиту витрачається понад 50% усього робочого часу слідчого. Зазначене свідчить про те, що допит займає цен-

тральне місце, без його проведення практично не може обійтися жодне кримінальне провадження, в тому числі кримінальне провадження щодо неповнолітніх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти допиту підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх досліджено у працях таких відомих науковців, як: Т. В. Авер'янова, Ю. І. Азаров, Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, О. А. Вакулика, А. С. Голубова, В. С. Зеленецького, М. О. Карпенка, О. О. Кочура, В. С. Кузьмічова, К. Б. Левченка, С. Д. Лук'янчикова, М. І. Порубова, В. В. Романюка, М. В. Салтєвського, О. О. Юхна та ін. Проблема особливостей допиту неповнолітніх вивчали деякі вітчизняні науковці: А. А. Закатов, Л. Л. Канадський, В. Е. Коновалова, В. В. Леоненко, Н. В. Павлюком, В. М. Тертишник, І. С. Федотов, Т. С. Шмиголь, А. А. Шуличенко та ін.

Метою статті є окреслення певних процесуальних аспектів проведення допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Допит щодо неповнолітніх має власні особливості, що обумовлено тим, що таке провадження є відображенням дії особливого охоронюваного режиму, введення якого пов'язане зі специфікою неповнолітніх як його учасників.

У допиті неповнолітнього можна виокремити такі аспекти:

– процесуальний: суворе дотримання вимог закону щодо підготовки, проведення та фіксації допиту;

– психологічний: урахування психовікових особливостей, соціально-психологічної характеристики, темперамент допитуваного, етичний: високоморальна, тактовна поведінка слідчого.

Одну з найважливіших сторін допиту неповнолітнього становлять кримінальні процесуальні застави: сукупність вимог кримінального процесуального закону щодо правового стану неповнолітнього, порядку, умов і послідовності проведення даної слідчої (розшукової) дії, кола осіб, що мають право брати в ньому участь, предмет допиту, порядок фіксації його результатів, а також процесуальних гарантій особи даного учасника кримінального судочинства.

Допит проводиться в порядку, передбаченому ст.ст. 224-226 КПК України, і він є чітко обумовленою процесуальними положеннями та соціальними ролями формою спілкування між людьми. Допит неповнолітнього підозрюваного відповідно до положень ст. 490 КПК України здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України.

Стандартний мінімум, що стосується здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, закріплено в «Пекінських правилах» 1985 р. Розділ 10 «Пекінських правил», які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх і на які повинен орієнтуватися вітчизняний законодавець і правозахисник, містить положення про первісний контакт (допит) неповнолітнього правопорушника з компетентними органами держави. Відповідно до них: контакт між органами щодо забезпечення правопорядку і неповнолітнім правопорушником здійснюється таким чином, щоб поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти благополуччю неповнолітнього та уникати спричиненню шкоди з урахуванням обставин кримінального провадження [1, с. 20].

Для кращого розуміння процесуальних аспектів допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні варто більш детально розглянути особливості здійснення цієї слідчої дії залежно від процесуального статусу неповнолітнього.

Допит неповнолітнього підозрюваного. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх регулюється главою 38 Кримінального процесуального кодексу України, а також іншими статтями вказаного кодифікованого акта. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у зазначених категоріях кримінальних проваджень потрібно доручати прокурорам, які зобов'язані захищати права і свободу дітей, а досудове розслідування мають здійснювати тільки спеціально уповноважені слідчі [2].

Відповідно до КПК України (ст. 490) допит неповнолітнього підозрюваного здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України та в присутності захисника.

Відповідно до КПК України (ст. 226) час допиту неповнолітньої особи, зокрема неповнолітнього підозрюваного, обмежується, тобто слідчий не має права продовжувати цю процесуальну дію понад одну годину без перерви.

Загальна тривалість допиту не може перевищувати двох годин на день [3]. Із цього правила випливає висновок щодо неможливості тривалого багатогодинного допиту неповнолітніх підозрюваних, відповідно, ця обставина вилучає можливість підписання незаконно складених протоколів з огляду на перевтому дитини.

Відповідно до КПК України (ст. 226), допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.

У разі ухвалення рішення про залучення педагога до допиту необхідно з'ясувати, у яких саме відносинах перебуває неповнолітній із педагогом, тому що в разі залучення з навчального закладу, у якому навчається неповнолітній, педагога, який з неповнолітнім конфліктує, присутність такого педагога негативно впливатиме на проведення допиту [4, с. 13].

Тактичні прийоми, які слідчий чи прокурор мають застосовувати в процесі допиту, залежать від особистості неповнолітнього.

Допит неповнолітнього свідка. Допит неповнолітнього свідка проводиться відповідно до ст. ст. 226 та 354 КПК України.

У проведенні допиту неповнолітніх можна досягти позитивного ефективного результату, лише врахувавши всі особливості особи неповнолітнього та здійснивши належну підготовку до вказаної слідчої дії. Така підготовка охоплює детальне вивчення особи неповнолітнього, його відносини з винною особою, адже часто неповнолітні побоюються надавати правдиві показання. Саме тому як слідчий, так і прокурор мають докласти максимум зусиль, щоб не допустити впливу повнолітніх осіб під час досудового розслідування на неповнолітніх, вжити всіх можливих заходів з метою отримання правдивих показань від особи, яку допитуватимуть [5, с. 132].

Детальне вивчення особи свідка має неабияке значення, тому що під час допиту неповнолітніх необхідно застосовувати індивідуальний підхід у кожному конкретному випадку, враховуючи психологічні аспекти. Для того, щоб визначити процедуру допиту, треба обов'язково встановити вік особи. Також для позитивного результату важливо, щоб допит проводив спеціально уповноважений на те слідчий, який звик працювати із вказаною категорією осіб, має відповідний досвід і навички [5, с. 132].

Обов'язково потрібно дотримуватись вимог процесуального законодавства. Так, потрібно пам'ятати, що особам, які не досягли 16-річного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність надання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. Допитуючи неповнолітніх свідків, варто не забувати про часові межі, визначені у ст. 226 КПК України.

Допит неповнолітніх потерпілих здійснюється в присутності законного представника неповнолітнього [3]. Для залучення законного представника доцільно переконатись у тому, чи зацікавлений він у результаті допиту та правдивості свідчень неповнолітнього.

Присутність батьків не завжди має позитивний вплив на таку слідчу дію, оскільки часто неповнолітні побоюються їхньої реакції на те, що вони повідомлять слідчому. Інколи в присутності батьків неповнолітні соромляться надати правдиву інформацію, а це також негативно впливає на перебіг допиту [5, с. 132].

Під час допиту неповнолітніх обов'язково потрібно фіксувати у протоколі інформацію саме у такому вигляді, в якому її озвучують допитувані особи, не змінюючи її на юридичні терміни.

Під час проведення допиту неповнолітніх, які стали жертвами злочинних посягань, особливо коли це стосується статевих злочинів, а також коли неповнолітніх допитують про загибель рідних або близьких чи у випадку інших злочинів з ознаками насильства, слідчі мають проявляти особливий підхід і тактовність, оскільки поставлені запитання відновлять у пам'яті неповнолітнього відображення негативних подій і можуть викликати хвилювання та спричинити психологічне травмування неповнолітнього [5, с. 132].

З метою сприяння допиту неповнолітніх потерпілих на практиці використовуються так звані «зелені кімнати». «Зелена кімната» призначена для опитування дітей, які постраждали від (чи стали свідками) сексуального насильства або експлуатації, за допомогою спеціальних методик. Згідно з міжнародними стандартами, кімнати обладнані зручними для дітей меблями, необхідною відео- та аудіозаписувальною апаратурою, «венетіанським дзеркалом», а також методичними матеріалами для роботи з дітьми. Основна мета створення та використання «зелених кімнат» у роботі з дітьми-жертвами чи свідками насильницьких злочинів – зменшення повторної травматизації дитини під час допиту [6, с. 122].

Висновки. Таким чином, допит як одна з найважливіших і найчастіше практикованих слідчих дій є формою отримання доказової інформації, процесуальним засобом формування і перевірки доказів. Допит щодо неповнолітніх має власні особливості, що обумовлено специфікою неповнолітніх як його учасників. Це виявляється у певних процесуальних особливостях порядку проведення таких дій за участю неповнолітніх, які регламентуються нормами КПК України. Для досягнення найбільш ефективного результату допиту неповнолітніх у процесі його здійснення важливим є дотримання процесуальних та психологічних

аспектів, суворого дотримання вимог закону щодо підготовки, проведення та фіксації допиту та врахування психовікових особливостей, соціально-психологічної характеристики, темпераменту допитуваного, дотримання слідчим високоморальної, тактовної поведінки.

Список використаних джерел

1. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила). *II Збірник законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально-правового захисту дітей*. Київ : Столиця, 1998. С. 10–35.
2. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17/conv#n53> (дата звернення: 15.11.2020).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 № 4651VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2977> (дата звернення: 15.11.2020).
4. Дяченко К. І., Шость Н. В. Процесуальні особливості розслідування справ про злочини неповнолітніх : метод. посібник. Харків : Константа, 1997. 56 с.
5. Гошовська Ю. В. Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 3. С. 130–133.
6. Винниченко Ю. Д. «Зелена кімната» у практиці досудового розслідування: поняття та значення. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (16 трав. 2019 р.)*. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. 712 с.

References

1. Minimalnye standartnye pravila Orhanyzatsii Obedynennykh Natsii, kasayushchiesya otpravleniya pravosudiya v otnoshenyy nesovershennoletnikh (Pekinskie pravila). [United Nations Minimum Standard Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules)] (1998). *II Zbirnyk zakonodavchyykh aktiv i normatyvnykh dokumentiv z pytan sotsialno-pravovoho zakhystu ditey – II Collection of legislative acts and normative documents on social and legal protection of children* Kyiv: Stolytsya, 10-35 [in Ukrainian].
2. *Pro orhanizatsiyu diyalnosti slidchyykh pidrozdiliv Natsionalnoyi politysi Ukrayiny: Nakaz Ministerstva vnutrishnykh sprav vid 06.07.2017 № 570* [About organization of the activities of the investigative units of the National Police of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17/conv#n53> [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine]: vid 13.04.2012 № 4651VI] (2013). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR) – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 9-10, 11-12, 13*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2977> [in Ukrainian].
4. Dyachenko, K. I. & Shost N. V. (1997). Protseualni osoblyvosti rozsliduvannya sprav pro zlochyny nepovnolitnikh [Procedural features of investigation of cases of juvenile delinquency]: metod. posibnyk. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
5. Hoshovska, Yu. V. (2016). Dopyt nepovnolitnikh u kryminalnomu provadzhenni na stadiyi dosudovoho rozsliduvannya [Interrogation of minors in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation]. *Natsionalnyy yurydychnyy zhurnal: teoriya i praktyka – National Legal Journal: Theory and Practice*, 130-133 [in Ukrainian].
6. Vynnychenko, Yu. D. (2019). «Zelena kimnata» u praktytsi dosudovoho rozsliduvannya: ponyattya ta znachennya [«Green Room» in the practice of pre-trial investigation: the concept and meaning]. *Zakhyst prav lyudyny: mizhnarodnyy ta vitchyznyanyy dosvid: materialy I Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi (16 travnya 2019 roku)*. Kyiv: Natsionalna akademiya prokuratury Ukrayiny [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.12.2020.